

Ingvild Kvale Sørensen, Tatek Abebe og Marit Ursin (red.)

Barndomsstudier i norsk kontekst:

Tverrfaglige tilnærminger

BARNDOMSSTUDIER I NORSK KONTEKST:
TVERRFAGLIGE TILNÆRMINGER

INGVILD KVALE SØRENSEN, TATEK ABEBE OG MARIT URSIN (RED.)

BARNDOMSSTUDIER
I NORSK KONTEKST:
TVERRFAGLIGE TILNÆRMINGER

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2021
1. utgave, 1. opplag 2021

ISBN 978-82-05-51921-3

Omslagsdesign: Cecilie Mohr
Layout: Laboremus Oslo AS
Sats: HAVE A BOOK
Brødtekst: Minion Pro 10,5/15 pkt
Papir: Amber graphic 90 g
Trykk: Opolgraf, Polen 2021

Alle henvendelser om boka kan rettes til
Gyldendal Akademisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk
akademisk@gyldendal.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven. Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling, som utskrift og annen kopiering, bare tillatt når det er hjemlet i lov (kopiering til privat bruk, sitat o.l.) eller avtale med Kopinor (www.kopinor.no).

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatnings- og straffeansvar.

Alle Gyldendals bøker er produsert i miljøsertifiserte trykkerier.
Se www.gyldendal.no/miljo

Forord

Denne boka har blitt til fordi vi har savnet ei bok på norsk som tar for seg barneforskning i norsk kontekst. Boka belyser hva som har vært, hva som er, og hva som kan bli nye strømninger innen tverrfaglige barndomsstudier. I kapitlene bruker forfatterne empirisk forskning til både å utforske hvordan barndom utfolder seg i samtiden, og til å illustrere mangfoldet i måter å forske, analysere og teoretisere på rundt barn og barndommer. Vi håper at denne boka vil være til glede og nytte for studenter og forskere og også dem som jobber med barn og unge.

Denne boka ville ikke ha blitt til uten støtte fra Institutt for pedagogikk og livslang læring og Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). En takk går til både fakultet og institutt for midler til å arrangere et felles skriveseminar hvor alle forfatterne fikk tid til å jobbe med innholdet i boka og bli kjent på tvers av faglige disipliner og perspektiver.

Vi vil takke alle bidragsyterne i boka for deres arbeid med kapitlene. Dere har vist tålmodighet i denne prosessen og raushet og engasjement i lesning og innspill av hverandres kapitler. I tillegg til å bidra med egen forskning har forfatterne lest og gitt tilbakemeldinger innad i gruppen. Dette har bidratt til å kvalitetssikre innholdet og styrke helheten i boka.

FORORD

En takk går også til vår redaktør i Gyldendal Akademisk, Kaja Kathrine Kristiansen. Hun har deltatt på skriveseminar, veiledet oss stødig gjennom prosessen og vært faglig engasjert og positiv hele veien. I tillegg vil vi takke vår anonyme fagfelle for konstruktive tilbakemeldinger som økte kvaliteten på innholdet i boka.

Vi vil også takke professor emeritus Jens Qvortrup for at han sa seg villig til å skrive bokas forord. Samtidig vil vi takke Qvortrups generasjon barndomsforskere for å ha banet vei og vært til stor inspirasjon for oss alle.

Vi føler nå at vi har ei god bok som favner vidt temamessig, som viser bredden i metoder og perspektiver på barn og barndom i Norge i dag, og som også fokuserer på barns og ungdoms levde liv.

Trondheim, oktober 2020

Ingvild Kvale Sørenssen, Tatek Abebe og Marit Ursin (red.)

Forord af Jens Qvortrup, professor emeritus

Det er længe siden, betegnelsen *Det ny barndomsparadigme* anvendtes som almen karakteristik af det nybrud, som fandt sted for tre–fire årtier siden. Som tiden gik og det mistede nyhedens interesse, afløstes det af mere adekvate udtryk som *Social studies of childhood* eller, som i titlen på nærværende bog: *Tværfaglige barndomsstudier*.

Samtidig med denne forskningsmæssige nyorientering lanceredes i 1979 ideen til en international barnekonvention (*The UN Convention on the Rights of the Child*), som blev forhandlet frem i et tiårigt forløb, og som i 1989 blev godkendt af stort set alle lande og med rette fik positiv opmærksomhed blandt både forskere og aktivister.

Norge har helt fra begyndelsen – i de sociale barndomsstudiers *første generation* – spillet en aktiv rolle både politisk, forskningsmæssigt og organisatorisk med initiativer som udnævnelsen af første barneombud, etablering af tidsskrifter, organisering af store konferencer, etc. Det gjaldt ikke mindst for Trondheim med NOSEB (*Norsk senter for barneforskning*) i førersædet. Udgivelsen af denne nye bog i det, vi kan kalde barndomsstudiernes *anden generation*, vidner om, at initiativerne fortsat er levende og innovative.

Der er ingen tvivl om, at børnepsykologien og pædagogikken har været 'kongedisciplinerne' forsåvidt angår den videnskabelige forståelse af barnets udvikling. De sociale barndomsstudiers hensigt har ikke været at udfordre denne status, men snarere at føje andre perspektiver til – herunder kritik af socialiseringsbegrebet og en bedre erkendelse af børns sociale aktørstatus.

Forståelsen af børns status har ændret sig, men det gælder nu som før, at deres omdømme er knyttet til deres vellykkede integrering *ind i* voksensamfundet. De sociale barndomsstudier vil imidlertid også lægge vægt på en forståelse af barndom som et element, der allerede findes i samfundet.

Det siges undertiden, at børn repræsenterer den sidste tilbageblevne minoritetskategori, forstået som en gruppe med mindre social status og færre privilegier end dens sammenlignelige dominansgruppe som for eksempel mænd versus kvinder, rige versus fattige, hvide versus sorte. Men hvor er børn, og hvad er deres modstående dominansgruppe? Der findes ganske vist børn i alle just nævnte dominans- og minoritetsgrupper, men de savner et selvstændigt begrebsmæssigt hjem. End ikke Barneretskonventionen tilstår dem et sådant hjem, al den stund det ikke eksplicit står skrevet, at der ikke må diskriminiseres på grund af *alder* eller *generation*.

Det er ubestrideligt og alment accepteret, at voksne i forhold til børn er magtfulde og bestemmende: børn er juridisk umyndige; politisk er de uden stemmeret; de må efterleve en særlig kriminel og sexuel lavalder. Interessant nok hævdes voksnes ret til at bestemme over børn at udgøre en beskyttelse af dem og dermed at være til deres fordel. Som en gammel engelsk politiker udtrykte det: Børns manglende evner er deres privilegier. Økonomisk, politisk og retligt er børn således kun i begrænset omfang i besiddelse af reel eller *substantiel* autonomi. Det forhold forhindrer dog ikke forskningen i aktivt at forsyne børn og barndom med *konceptuel* autonomi, dvs. studere børn og barndom *i egen ret* ved at skaffe relevante kundskaber om børn og deres dominansgruppe, de voksne. At beskrive og forsyne børn/barndom med et sådant relevant og begrebsmæssigt hjem kan hævdes at være barndomsforskningens fornemste projekt.

Sammenlignet med situationen i 1980-årene har sociale barndomsstudier vundet i udbredelse og accept. Interessen for teori og metode vokser både kvantitativt og kvalitativt, og publicering af videnskabelige bøger såvel som artikler øges stærkt. Til forskningens arbejdsdeling hører imidlertid også dens organisering, etablering af faglige fora, interdisciplinært samarbejde og ikke mindst formidling af forskningsresultater. Det er påkrævet også i fremtiden at tilbyde undervisning på både lavere og højere niveau. Meget er nået – også på disse områder – og der findes næppe mange universiteter, som ikke tilbyder undervisning i tværvideenskabelige barndomsstudier.

Innhold

KAPITTEL 1 BARNDOMSSTUDIER I NORGE: HISTORIEN, KONTEKSTEN OG HVOR VI ER I DAG	17
<i>Av Tatek Abebe, Marit Ursin og Ingvild Kvale Sørenssen</i>	
Barndomsstudiers røtter i Norge	17
Hvorfor denne boka, og hvorfor nå?	19
Oversikt over feltet: Tverrfaglige barndomsstudier	20
Bokas teoretiske og metodiske bidrag til debatter i tverrfaglige barndomsstudier	26
Den aktørorienterte innfallsvinkelen og posisjoneringen av barnet som subjekt	28
Metodologiske følger: Refleksjoner rundt barns perspektiv	30
Tids- og fremtidsperspektiv i barndomsstudier	33
Posisjonering av barnet i det strukturelle, relasjonelle, intergenerasjonelle, interseksjonelle og sosiomaterielle	35
Presentasjon av kapitlenes hovedtrekk	37
KAPITTEL 2 MAKROORIENTERTE ANALYSER AV BARN OG BARNDOM	46
<i>Av Vegard Johansen</i>	
Sentrale perspektiver i barneforskning	46
Plassering av makroanalyser av barn og barndom	52
Muligheter for makroorienterte analyser	55
Illustrasjon av makroanalyse: Barnefattigdom	59
Begrensninger ved makroorienterte analyser	66
Hovedtrekk ved makroorienterte analyser	68

KAPITTEL 3 VELFERDSSTATENS BARNDOM: BARNDOMMENS	
HISTORIE OG METODOLOGISKE REFLEKSJONER	72
<i>Av Tora Korsvold</i>	
Oppvekst i velferdsstaten	72
Metodologi og utviklingen av det barndomshistoriske forskningsfeltet	74
Etableringsfasen	74
Den kulturelle vendingen	75
En ny vending – den mangfoldige barndommen	76
Å se sammenhenger og sammenvevinger	79
Metodologi og bruken av kilder	80
Velferdsstatens barndom: En historie om institusjonalisering	82
Skolen og fritiden fortrenger barns arbeid	84
Skolens økte betydning	85
Familie og barnehagens plass i barns liv	86
Velferdsstaten og diskursen om barnets beste	87
Barndomshistorie – en ny vei til innsikt?	89
KAPITTEL 4 BARN OG FAMILIER I ENDRING: ULIKE PERSPEKTIVER	
OG PRAKSISER	93
<i>Av Gry Mette D. Haugen</i>	
Fremveksten av familie- og barndomssosiologien	93
Hvorfor det er viktig å ha barn som informanter?	97
Å forstå barn og barndom i lys av familiedemografiske utviklingstrekk	101
Endringer i befolkningssammensetningen	101
Endringer i husholdsammensetning	102
Endringer i barns familier	103
Demografiske implikasjoner	105
Familiesosiologisk teori og søkelyset på barn og barndom	106
Familie som praksis, presentasjon og personlige liv	107
Barn i familier eller familier med barn – betydningen av ulike perspektiver og tverrfaglighet	109
KAPITTEL 5 HVEM OG HVA ER BARNEHAGEN FOR? DEBATTER	
I BARNEHAGEFELTET SETT I LYS AV ULIKE FORSTÅELSER AV BARN	
OG BARNDOM	116
<i>Av Karianne Franck</i>	
Barndomssosiologien som teoretisk omdreiningspunkt	117
Hvem er barnehagen for? Ettåringenes inntog i barnehagen	120
Barnehageoppstart og foreldres ulike forståelser av ettåringer	121

Forskning på de yngste barna i barnehagen sett i lys av barnet som værende og tilblivende	122
Hva er barnehagen for? Barnehagen som læringsarena	126
Overføring av kunnskap, formidlingspedagogikk og barnet som tilblivende	129
Lek og læring, eller lek for læring?	131
Barnet som lærende, tilblivende og subjekt	133

KAPITTEL 6 HVORDAN STUDERER MAN BARNES HELSE OG VELVÆRE INNEN BARNDOMSSTUDIER?

Av Ellen Margrete Iveland Ersffjord

Generasjonsperspektivet og forskning på barns forståelser og erfaringer av helse og sykdom	140
Hvordan bruke et generasjonsperspektiv?	141
Å situere barn innenfor helsepolitikk	142
Å studere helsepraksiser	145
Posisjonering behandlingsteam	147
Posisjonering foreldre	149
Posisjonering barn	150
Fra å være feit til å lide av fedme	152
Medikaliseringsprosessen	153
Medikalisering skaper mestringsstrategier	157
Generasjonsperspektivet – også et barndomsperspektiv?	157

KAPITTEL 7 Å BLI SETT, BLI HØRT OG FÅ BESTEMME: BARN SOM RETTIGHETSSUBJEKT I DET NORSKE BARNEVERNET

Av Marit Ursin og Ingunn T. Ellingsen

Barnevernet – en inngang til å utforske barnet som rettighetssubjekt	163
Barns rettigheter i et historisk perspektiv	165
Sosiale bevegelser og barns rettigheter	165
Formaliseringen av rettighetsdiskursen	167
FNs barnekonvensjon og de tre P-ene	168
Barns rettigheter i norsk barnevernspraksis – en vignettstudie	171
Drøfting av vignett i fokusgrupper – en metodisk innfallsvinkel til feltet	172
Barnevernsarbeideres tanker rundt barns medvirkning – deltakelse, beskyttelse eller paternalisme?	173
Barnevernsarbeideres ulike tilnærminger til barns rett til medvirkning	177
Barns rettigheter i barnevernet – et komplekst samspill mellom ulike hensyn	182

KAPITTEL 8 DELTAKERPERSPEKTIV I STUDIER AV BARN OG UNGES	
MEDIEPRAKSISER	186
<i>Av Pål Aarsand og Daniel Schofield</i>	
Barns og unges mediepraksiser	186
Hvordan studere mediepraksiser i et barneperspektiv?	188
Etnometodologi/samtaleanalyse	188
Analytiske prinsipper i arbeidet med et deltakerperspektiv	189
Det kompetente barnet	192
Narrativ analyse – mediegrafi som forskningsmetode	197
Analytiske prinsipper i forskning på mediegrafi	198
Hvorfor deltakerperspektiv i studiet av barn og unge?	205
KAPITTEL 9 DATASPILL – EN ARENA FOR MEDBORGERSKAP	
PÅ BARN OG UNGES PREMISER?	210
<i>Av Kristine Øygardslia og Marit Ursin</i>	
Dataspill og medborgerskap i unges hverdagsliv	211
Ungt medborgerskap – teoretiske diskusjoner	212
Barn og unge som medborgere	212
Barn og unge som (a)politiske aktører	214
Dataspill og samfunnsengasjement	215
Dataspill som arena for medborgerskap og aktørskap	216
Spill som informasjonskilde – å lære om og av verdenssamfunnet	217
Refleksjoner gjennom valg – medborgere <i>in the making</i>	219
Representasjon og identitet – inkludering og tilhørighet gjennom spill ...	222
Spill for å fremme handling – ungt politisk aktørskap	224
Interessedrevet medborgerskap via dataspill? Muligheter og utfordringer ...	227
KAPITTEL 10 HVORDAN SKAPES UTENFORSKAP I SKOLEN?	
IKKE-VESTLIG MINORITETSUNGDOM FORTELLER SINE HISTORIER	235
<i>Av Carla Ramirez</i>	
Etnisk minoritetsungdom i den videregående skolen	236
Den sosiale og kontekstuelle identiteten	237
Gjøringsperspektivet og en flytende forståelse av begrepene identitet og etnisitet	238
Interseksjonalitet	239
Metode og det empiriske materialet	241
Interseksjonalitet som metode	241
Ungdommers narrativer	242
Den refleksevene forskningsprosessen	242

Interseksjonelle analyser	243
Historien om Yasir	243
Historien om Alan	247
Paradokser og motsigelser i skolens hverdagsliv	250
Hvordan skapes utenforskap i skolen?	252
KAPITTEL 11 BARN OG SOSIALE RELASJONER I ET SOSIOMATERIELT PERSPEKTIV	259
<i>Av Ingvild Kvale Sørenssen</i>	
Barndomsforskning og veien videre fra den sosialt konstruerte barndommen	259
Barns sosiale relasjoner	262
En relasjonell ontologi	263
Aktør-nettverk teori og inkludering av det materielle i det sosiale	265
Eksempler fra forskningen – samproduksjonen av barn og ting	268
Samproduksjon av tweens og sminke	268
Samproduksjonen av barn og nettbrett	272
Hvordan et sosiomaterielt perspektiv kan hjelpe oss forstå sosiale relasjoner	276
KAPITTEL 12 REKONSEPTUALISERING AV AKTØRSKAP I BARNDOMSSTUDIER	281
<i>Av Tatek Abebe</i>	
Ideer om barns aktørskap i barndomsstudier	281
Konseptuell bakgrunn for barns aktørskap	284
Å stille spørsmål ved antakelser om aktørskap	285
Typologier av barns aktørskap	288
Rekonseptualisering av aktørskap	291
Aktørskap som kontinuum	292
Gjensidig avhengig aktørskap	294
Mot en relasjonell forståelse av aktørskap	297
KAPITTEL 13 TVERRFAGLIGE BARNDOMSSTUDIER: HVOR ER VI, OG HVOR GÅR VI?	304
<i>Av Marit Ursin, Ingvild Kvale Sørenssen og Tatek Abebe</i>	
Barndomsstudiens andre generasjon: Hvilke diskusjoner driver oss videre?	304
Det værende og det tilblivende barnet: Et oppgjør med den temporale dikotomiseringen	306

INNHOLD

Et kritisk perspektiv på aktørperspektivet i barndomsstudier	311
Det desentrerte barnet og den mangfoldige barndommen	316
Barndomsstudier og veien videre: Hvorfor det er viktig med mangfold i metoder og perspektiv	321
OM FORFATTERNE	325